

УВОДНИ ДУМИ

Докато пиша тези редове, в България и на много други места по света е наложено извънредно положение във връзка с ограничаване разпространението на вирус, наричан COVID-19. Извънредното положение позволява издаването на различни забрани (например забрана за разхождане из паркове, забрана за струпване на групи от хора и т. н.) и въвеждането на мерки (като задължителното носене на маски в болници и лечебни заведения и др.). Извънредното всекидневие, което извънредното положение нормализира, така почива върху ясни или имплицитни деонтични модалности, свързани с това какво е забранено и какво е разрешено, какво е задължително и какво не е. Задълженията и забраните в този, а и във всеки друг случай си имат контекст, те са обвързани с този контекст и не само не са валидни, но и не могат да бъдат разбрани вън от него. Може да се каже, че деонтичните модалности са индексикализирани. Същевременно индексични изрази като „тук“ и „сега“ в делничната си употреба се оказват модализирани – подчинени на задълженията, разрешенията и забраните. „Там“ на парка се е оказало забранено, „тук“ на кварталния магазин се е оказало разрешено, но под условие – да влизат по не повече от двама човека едновременно и да спазват дистанция помежду си от два метра, и така нататък; примери могат да се приведат много. Извънредното положение прави видимо това, което не е от порядъка на извънредното и необичайното: модалностите са индексикализирани, а индексикалиите са модализирани.

Наред с това всяко по-внимателно вглеждане в нещата ще установи допълнителни усложнения, отправящи предизвикателство пред изследователската и теоретичната мисъл. Дори да насочим поглед само към индексикализирането на модалността на забраната (т.е. „в този контекст“, „с оглед на вируса“, „при създалата се ситуация“), ще забележим, че това е индексикализиране, повличащо особен вид деиндексикализации, изводиими през квантори от вида на „всеки“ и „всички“, както и изрази като „винаги“ и „навсякъде“. Естествено, самите тези изрази са предикатно или предпредикатно ограничени – „всеки“ е „всеки, който...“, а „винаги“ е „винаги, докато...“. С това обаче нещата само още се усложняват. По сходен начин и откъм модалностите може да се види възможност, от една страна, за преплитания и скачания, например между алетични и деонтични модалности (при свързването на възможно и забранено, на необходимо и задължително), а от друга – за по-фина аналитика на отделните модалности, например какво означава възможност и какви са отношенията между „възможно е“ и „аз мога“.

Не бива горните примери да подвеждат с ограничения контекст, към който препращат. Проблематиката на модалностите и въпросите, свързани

с индексичността, са пресечна точка за различни дисциплини, сред които е достатъчно да се споменат имената на езикознание, логика, литературознание, културология, онтология, етика, социология, психоанализа, психология и педагогика, за да се добие бегла представа за техния обхват – и, при това, без да се вземат предвид вътрешните разделения и усложнения във всяка от тях.

С двойния брой на *Критика и хуманизъм*, посветен на модалност и индексичност, искаме да приемем предизвикателството, което тези категории отправят самостоятелно или съвместно към съвременната мисъл. Това предизвикателство означава също така да се подем критически вече направеното в различните области и техните пресичания, да се преосмисли наследството на философи, учени, изследователи, оставили своята следа в начина, по който тематизираме и говорим за тези неща. От Платон и Аристотел до Пол Грайс и Дейвид Люис или до Хайдегер, Дерида и Делъоз множество нишки пресичат предисторията на собствените ни занимания с възможното и случайното, с *haecceitas* и сингуларността и чертаят онези граници, чието пресичане конституира нашите открития.

Същевременно този брой за нас е логична стъпка в тесния ни академичен контекст, където в последните години все повече изследвания разглеждат тематично проблематиката на модалност и индексичност. Това може да се види в областта на напоследък публикуваните книги и статии по лингвистика, логика, философия на обикновения език, културология, онтология, литературознание. Тематични броеве на научни списания третираат тези и близки въпроси – нека спомена само броя на Пирон върху „Контекст и контекстуализации“ (14/2017) или броя на Философски алтернативи, посветен на „Потенциалност, метафорика, метафизика“ (2-3/2017). Организирант се все повече конференции и семинари, занимаващи се специално с тази проблематика.

Опитът ни е да съберем на едно място поне част от перспективите на различните изследователи, като ги положим заедно и ги накараме да се огледат взаимно. Опит да продължим част от разговорите, опит да започнем нови – в отделните дисциплини и между тях. И най-сетне опит да мислим съвместно – ако не във всяка една от статиите, то поне като ефект от тяхното събиране – какво е модалност и какво е индексичност.

Тази първа част на този брой включва два тематични блока. Първият – „Модалност и индексичност в логиката“, събира логически разработки, които се занимават с различни теории за модалности и с начина, по който функционира индексичността. Включваме и един важен и влиятелен текст на Дейвид Люис, където той силно заявява тезата си, че актуалността трябва да се мисли индексично – актуалният свят е светът, в който се прави изказването. Тази теза има изключителни следствия за семантиката на възможните светове. Вторият блок – „Модалности на тялото“, предлага два погледа към възможността да се мисли тялото през модалности и

модализирания, а също и различни модалности през въплътяването или инкорпорирането им.

Останалите статии в броя по един или друг начин също хвърлят светлина върху проблематиката, като се обръщат към въпроси на речевите актове, на политическите модалности, на особената индексичност на съвременните медии.

В разговор с Димитър Вацов върху включените статии от *Eurozine* той предположи, че фалшивите новини и т. нар. дълбоки фалшификати могат да се мислят като съчетаващи деиндексикализация (с изваждането от контекста си) и реиндексикализация (чрез поставянето им в нов контекст и активирането на препращане към различни от началните референти). Нещо, което накратко бихме могли да наречем преиндексикализация. Това бегло и подхвърлено мимоходом наблюдение обаче демонстрира до каква степен работата върху модалност и индексичност би позволила изработването на трансдисциплинарен понятиен апарат за анализ на разнообразни феномени. И в крайна сметка, преосмисляне на света, в който живеем.

Дарин Тенев

